

La Iliada - Homer

La *Iliada* és la primera obra coneguda de la literatura grega, que és com dir de la literatura llatina, que és com dir de la literatura catalana. Homer va tenir accés a obres anteriors a la seva, però aquest no és el cas del lector actual, de manera que és impossible discernir on comença la tradició i on acaba l'autor, on comença l'idioma i on acaba el poeta. Podem comparar qualsevol obra amb la primera epopeia d'Homer, però aquest és l'únic llibre de la nostra cultura que no té cap precedent conegut.

Malgrat que inauguri la literatura occidental, la *Iliada* és un poema madur, rodó, concebut i resolt amb l'aquiescència de les Muses. El fet que la primera epopeia sigui alhora la culminació del gènere ha contribuït a posar en dubte l'existència d'Homer. Hi ha qui sospita que l'*Odissea* és obra d'un altre autor, que Homer es va limitar a compilar poemes anteriors, que hi ha diversos Homers o que no n'hi ha cap. Dos fets, però, són indiscutibles. El primer, que set ciutats es disputen el seu naixement. El segon, que, contra el que diu la llegenda, el poeta no era cec.

Homer va triar la guerra de Troia com a tema, però en comptes de seleccionar-ne els fets més rellevants (el rapte d'Hèlena, la mort d'Aquil·leu, l'estratagema del cavall de fusta), va condensar els més de quinze mil versos en cinquanta-un dies del darrer any de setge. Com indica el primer vers de l'obra, Homer es va centrar en un rampell del guerrer més temible dels aqueus: «Canta, deessa, la còlera funesta d'Aquil·leu el Pelida». En el primer cant, Agamèmnon -el cap de l'expedició- pren a Aquil·leu la jove Briseida, que forma part del botí de guerra. Aquil·leu se sent vexat i entra en còlera: es retira de la lluita i per pur despit demana ajuda als déus perquè els troians vencin els aqueus.

A partir d'aquest rampell, Homer té l'encert de deixar Aquil·leu en estat latent durant set cants més. Al vuitè, davant les pèrdues que Hèctor infligeix als aqueus, una ambaixada li suplica que combati contra els troians, però ell continua ultratjat i es nega a lluitar. Al cant onzè, Aquil·leu s'interessa tímidament per la batalla, el tretzè inclou un breu indicatiu de la fi de la còlera, i al cant setzè l'heroi permet al seu amic Pàtrocle que lluiti contra els troians. Hèctor no tarda a matar-lo, i en el moment que se n'assabenta -al cant divuitè- Aquil·leu decideix intervenir en la batalla. La còlera contra Agamèmnon que li impedia lluitar és substituïda per la còlera contra Hèctor, que el duu a venjar el seu amic de forma terrible en els últims quatre cants. El llibre es clou justament amb els funerals d'Hèctor.

De la lectura del text se'n desprèn sense cap dubte que Aquil·leu no entra en còlera per la sort de Briseida, sinó perquè se sent ferit en l'amor propi per la sostracció d'una captura de guerra. La prova és que, una vegada es reconcilia amb Agamèmnon, li confessarà que tant de bo s'hagués mort la dona que va esquarterar la seva companyonia. Vint-i-vuit segles després, un autor tan homèric com Borges rescataria aquest tema èpic al conte *La intrusa*.

La *Iliada* i l'*Odissea* són dues històries de venjança. La segona es deixa llegir com un catàleg de dones inoblidables: Nausícaa, Cal·lipso, Circe, Penèlope. La *Iliada*, en canvi, mostra un món masculí d'afectes i de batalles. Hèlena i Briseida, causants respectivament de la guerra i de la còlera d'Aquil·leu, a penes hi apareixen: desperten passions, sí, però són tractades com a objectes. Els protagonistes són guerrers, entre els quals destaquen Hèctor, Pàtrocle i Aquil·leu, units tràgicament pel destí. L'amor desencadena la guerra de Troia, però és l'odi el que la manté viva, com va fer notar Nietzsche. És amb Pàtrocle i no amb Briseida amb qui Aquil·leu vol compartir l'urna funerària un cop mort.

La primera epopeia coneguda està formada per un enfilall de combats individuals en què l'autor detalla el nom i la filiació de cada combatent. Els combats col·lectius, cal remarcar-ho, són sistemàticament narrats a partir dels combatents concrets: a la *Iliada* no hi ha soldats anònims. D'aquesta manera Horaci aconsegueix anar més lluny de les xifres, per esgarrifoses que siguin. Cadascun dels morts i dels ferits, en tot cas, és fruit, per obra o per omissió, de la còlera d'Aquil·leu, de la mateixa manera que les gestes dels diferents combatents tenen la funció última de col·locar més amunt, per comparació, les gestes d'Aquil·leu.

Homer es mostra molt hàbil en construir el llibre a partir de tres escenaris simultanis que s'alternen amb la mateixa eficàcia i naturalitat que en els *best-sellers* contemporanis: Troia, el campament dels aqueus i l'Olimp. Els déus són garants de l'omnisciència del narrador; en última instància, són ells els protagonistes de les epopeies gregues, els qui, dins els límits del destí, preveuen, fan i desfan tot el que succeeix als infeliços mortals. Part del dinamisme de la narració es deu a la quasi completa absència de descripcions: la *Iliada* està formada per una combinació d'accions i de parlaments, sovint inversemblantment llargs i retòrics, que són un recordatori de la importància de la paraula en la civilització clàssica.

La *Iliada* es pot interpretar com un testimoni de la vida quotidiana a la Grècia arcaica, com un exemple de formació del mite nacional, com un resum de tècniques de combat. No és il·lícit, però, llegir-la com la primera novel·la de la història. La unitat de l'obra i l'acurada selecció dels fets relatats revela una art compositiva elaborada. Homer no sols conjuga acció i estil, sinó que crea paradigmes de la modernitat com robots, simulacres i éssers invisibles. Al cant sisè, Hèlena fa una gloriosa entrada en la metaliteratura: «Zeus ens ha imposat un destí cruel, perquè fins i tot en l'esdevenidor arribem a ser tema de cant per als homes futurs». Tot lector, tot escriptor, és fill d'Homer, l'autor sense literatura.